

ת"פ 3590/01 - מדינת ישראל/ המרכז לגביית אגרות וקנסות נגד חמדה גנדי סלאח, עימאד זוביידא, ארגוב רון, סעדיה רמי

בית משפט השלום בקריות

ת"פ 3590-01

ת"פ 1538/04

ת"פ 1400/01

ת"פ 1021/07

בפני כבוד השופט יוסי טורס

המבקשת

מדינת ישראל/ המרכז לגביית אגרות וקנסות

נגד

הנאשמים

1. חמדה גנדי סלאח (הנאשם בתיק פ' 3590/01)

2. עימאד זוביידא (הנאשם בתיק פ' 1538/04)

3. ארגוב רון (הנאשם בתיק פ' 1400/01)

4. סעדיה רמי (הנאשם בתיק פ' 1021/07)

החלטה

ארבעה תיקים שאוחדו בשל שאלה משותפת שהתעוררה בהם והיא, האם יש לחתום על פקודת מאסר חלף קנס
בבקשת המדינה, או שמא עונש זה התיישן.

העובדות הרלוונטיות

תיק פ' (קריות) 3590/01

1. ביום 4.6.02 נגזר דינו של הנאשם בתיק 3590/01 (להלן - נאשם 1). בין יתר רכיבי הענישה הוטל עליו קנס בסך 25,000 ₪ לתשלום בעשרה תשלומים החל מיום 1.7.02. כן הוטלה עליו תקופת מאסר בת 250 ימים למקרה שלא ישולם הקנס במועד (להלן - מאסר חלף קנס או מח"ק).
2. הקנס לא שולם במועדו (ובכלל) ולכן החל מיום 14.6.04 שלח המרכז לגביית קנסות אגרות והוצאות (להלן - המרכז) מכתבי התראה לנאשם 1 לגביית הקנס, וזאת מידי שנה ועד שנת 2008. בהמשך בוצעו עיקולים בשנים 2008, 2010, 2011, 2017, 2018.
3. ביום 22.10.13 נשלחה לנאשם 1 התראה בטרם הנפקת פקודת מאסר ובהמשך, הוגשה ביום 9.12.13 בקשה לבית המשפט לצורך חתימה על פקודת מאסר חלף הקנס. במסגרת בקשה זו טען הנאשם 1 כי הקנס התיישן (בשל חלוף מעל 10 שנים מיום גזר הדין) וביקש להצהיר על ביטולו. ביום 18.9.14 דחה בית המשפט (במותב אחר) את הבקשה תוך שציין כי נערכו ניסיונות לגביית הקנס שיש לראות בהם "כהתחלת ביצוע העונש" ומשכך התקופה "התאפסה" בכל ניסיון כאמור. לאור כך חתם בית המשפט ביום 18.9.14 על פקודת מאסר חלף הקנס. יודגש כי בית המשפט לא דן בשאלת התיישנות המח"ק במובחן מהקנס, שכן השאלה לא עלתה בפניו.
4. בסופו של יום, לא נשא הנאשם 1 את תקופת המאסר ואף הקנס לא שולם. לכן, ביום 7.11.18 הגיש המרכז בקשה נוספת לחתימה על פקודת המאסר חלף הקנס, היא הבקשה מושא החלטה זו.
5. עם הגשת הבקשה ביקשתי (מיוזמתי) תשובה לשאלה מדוע אף אם הקנס עצמו לא התיישן (בשל הליכי גבייה) אין לראות את המח"ק כרכיב עצמאי שהתיישן בחלוף מעל 16 שנים. המרכז הגיש תגובה בכתב בה ציין את הפעולות שבוצעו לצורך גביית הקנס לאורך השנים. כן ציין המרכז את החלטת בית המשפט (במותב אחר) ביחס לשאלת התיישנות הקנס. ביחס לשאלת התיישנות המח"ק, במובחן מהקנס, ציין המרכז כי מדובר בשני רכיבים של עונש אחד, וככל שבוצעו פעולות לגביית הקנס, יש בהן לאפס גם את תקופת התיישנות המח"ק, המהווה אמצעי לאכיפת תשלום הקנס.
6. בנסיבות אלו סברתי שיש לקיים דיון בבקשה טרם החלטה. הנאשם 1 התייב עם בא כוח וטען כי נאסר כבר בעבר בשל קנס זה. לאחר בדיקות רבות שנערכו בנושא, לא נמצא כל אזכור בשב"ס בדבר מאסר בו נשא הנאשם 1 בשל אי תשלום הקנס מושא תיק זה (ובכלל). אפשרתי לצדדים לסכם טענותיהם בכתב בשאלות שבמחלוקת. המדינה הגישה טיעון מפורט וסדור, כפי שיפורט בהמשך. ב"כ הנאשם 1 בחר שלא להגיש טיעון בכתב, למרות חלוף המועד. ממילא שלא הוכח, אפוא (ולו בראשית ראייה), שהנאשם נשא כבר בעונש המאסר בגין קנס זה, כך שאין מקום לדון בטענה זו ונותרה לדיון שאלת התיישנות המח"ק בלבד.

תיק פ' (קריות) 1538/04

7. ביום 8.12.04 נגזר דינו של הנאשם בתיק 1538/04 (להלן - נאשם 2). בין יתר רכיבי הענישה הוטל עליו קנס בסך 1,000 ₪ לתשלום בשני תשלומים החל מיום 8.1.05. כן הוטלה עליו תקופת מאסר בת 10 ימים למקרה שלא ישולם הקנס.

8. משלא שולם הקנס, פעל המרכז לגביית הקנס ושלח בשנים 2005, 2007, 2008, 2013 מכתבי דרישה וכן הטיל עיקולים בשנים 2005, 2010, 2011, 2012.

9. הקנס לא שולם וביום 5.2.15 נשלחה התראה לפני הוצאת פקודת מאסר. כן נטען שביום 14.5.15 "הופקה פקודת מאסר והוגשה לחתימת בית המשפט". החלטת בית המשפט לא צורפה אך מבדיקה בתיק שבארכיון בית המשפט עולה כי ביום 31.5.15 נחתמה פקודת מאסר. עם זאת, מטיעוני המדינה עולה שהנאשם לא נאסר. לאור כך, בשנת 2018 נעשה ניסיון נוסף להוצאת פקודת מאסר אך הפקודה לא נחתמה על ידי בית המשפט בשל כך שלא הומצאה התראה כדין קודם לכן.

10. ביום 6.2.19 הגיש המרכז בקשה לחתימה על פקודת המאסר חלף הקנס, היא הבקשה שבפני. גם בתיק זה ביקשתי לקבל את עמדת המרכז מדוע אין לראות ברכיב המאסר חלף הקנס כרכיב עצמאי לצורך שאלת ההתיישנות ומדוע, אפוא, לא התיישן רכיב עונשי זה בחלוף מעל 14 שנים מאז מועד גזר הדין. אף בתיק זה הגיש המרכז תגובה דומה וטען כי מדובר בעונש אחד הכולל שני רכיבים שאין לראותם בנפרד לצורך שאלת ההתיישנות. צוין כי בשל כך שבוצעו פעולות לגביית הקנס, לא התיישן רכיב המאסר חלף קנס.

11. קבעתי דיון בבקשה, אך הנאשם 2 לא התייצב, הגם שזומן כדין. אפשרתי למדינה להגיש תוספת לטיעון והיא אכן הגישה טיעון סדור ומפורט (הזהה למעשה לזה שהוגש בתיק 3590/01).

תיק פ' (קריות) 1400/01

12. ביום 7.3.01 נגזר דינו של הנאשם בתיק 1400/01 (להלן - נאשם 3). בין יתר רכיבי הענישה הוטל עליו קנס בסך 500 ₪ לתשלום בשני תשלומים החל מיום 7.4.01. כן הוטלו עליו שני ימי מאסר למקרה שלא ישולם הקנס במועד.

13. הקנס לא שולם במועדו (ובכלל) ולכן ביום 10.5.18 פנה המרכז בבקשה לחתום על פקודת מאסר. גם בתיק זה ביקשתי מיזמתי תשובה מדוע לא התיישן המח"ק, אף אם הקנס טרם התיישן. המרכז הגיב וציין כי בשנים 2005, 2008 ו-2010 נקט כלפי הנאשם 3 בהליכי גבייה ובהם עיקולים. עוד ציין המרכז כי ביום 7.8.14 ניתן נגד הנאשם 3 צו כינוס אשר בוטל בהמשך (הערה: מועד הביטול לא צוין, אך צוין שהודעה על כך נמסרה למרכז ביום 22.5.16 כך שהביטול הוא קודם לכן כמובן). המרכז טען כי הליכי כינוס "עוצרים את מרוץ ההתיישנות" וזאת בשל כך שנכסי החייב מוקנים לנאמן. לאור כך נטען כי המח"ק טרם התיישן.

14. בהחלטתי מיום 29.7.18 ציינתי כי מעיון בתיק בית המשפט (הפיזי) עולה כי בשנת 2001 נחתמה פקודת מאסר חלף קנס. המדינה הודיעה בהתאם להחלטתי מיום 27.8.19 כי הפקודה משנת 2001 לא מומשה מעולם.

15. זימנתי את הצדדים לדיון, בין היתר, במטרה לאפשר לנאשם 3 לשלם הקנס (שהוא בסכום נמוך יחסית) ולפתור בכך באופן פרקטי את השאלה שהתעוררה. הנאשם 3 לא התייצב לדיונים שנקבעו, לרבות לדיון שנדחה לבקשתו. חרף אי התייצבותו הסכימה המדינה להצעתי לאפשר לנאשם 3 לשלם את הקנס טרם דיון בבקשה להוצאת פקודת מאסר, אך כאשר הוא לא ניצל הזדמנות זו, ביקשה המדינה לחדש בקשתה ולחתום על פקודת המאסר.

16. המדינה הגישה גם בתיק זה תגובה מפורטת ביחס לשאלת התיישנות המח"ק וגם כאן עמדתה הייתה דומה, היינו שמדובר ברכיב עונשי אחד וכל עוד הקנס לא התיישן גם המח"ק לא התיישן. אפשרתי לנאשם 3 להגיב בכתב, אך הוא לא מסר כל תגובה.

תיק פ' (קריות) 1021/07

17. ביום 16.3.08 נגזר דינו של הנאשם בתיק 1021/07 (להלן - נאשם 4). בין יתר רכיבי הענישה הוטל עליו קנס בסך 8,000 ₪ לתשלום ב-16 תשלומים שווים החל מיום 22.6.08. כן הוטלו עליו 80 ימי מאסר למקרה שלא ישולם הקנס במועד.

18. הקנס לא שולם במועדו (ובכלל) ולכן ביום 31.1.19 פנה המרכז בבקשה לחתום על פקודת מאסר. גם בתיק זה ביקשתי מיוזמתי תשובה מדוע לא התיישן המח"ק, אף אם הקנס טרם התיישן. המרכז הגיב וציין כי בשנים 2009, 2010, ו-2011 נשלחו לנאשם 4 דרישות תשלום וכן ננקטו הליכי גבייה ובהם עיקולים. עוד צוין כי ביום 29.3.18 נשלחה לנאשם 4 התראה טרם מאסר אשר נתקבלה על ידו.

19. זימנתי את הצדדים לדיון אך הנאשם 4 לא התייצב הגם שזומן כדין. המדינה הסכימה לאיחודו של תיק זה עם יתר התיקים שעוררו שאלה זהה והפנתה לתגובתה בתיקים אלו.

עמדת המדינה

20. המדינה הגישה טיעון מפורט לשאלה שבמחלוקת. בשורה התחתונה, עמדתה היא שמח"ק וקנס הם רכיבים עונשיים חלופיים המהווים יחידה עונשית אחת ומשכך, כל עוד לא התיישן הקנס, לא התיישן גם המח"ק. לדידה, לאור כך שבכל התיקים מושא החלטה זו הקנס טרם התיישן, הרי שגם המח"ק לא התיישן ולכן יש לחתום על פקודת המאסר בשל אי תשלום הקנס.

21. ביתר פירוט טוענת המדינה כי יש להשוות את חישוב התיישנותו של מח"ק לזה של קנס, שלגביו נקבע שכל פעולה לצורך גבייתו (לרבות משלוח מכתב דרישה) היא בבחינת תחילת ביצוע העונש ולכן היא מאפסת את תקופת ההתיישנות (בג"ץ 1618/97 סצ'י נ' עיריית ת"א, פ"ד נב(2), 542 (להלן - עניין סצ'י)). לאור כך, טוענת המדינה שיש לראות בפעולות שבוצעו לגביית הקנס (לרבות משלוח מכתבי דרישה) כמאפסות גם את תקופת התיישנות המח"ק ומשכך הוא טרם התיישן, כפי שהקנס טרם התיישן.
22. המדינה ייחדה פרק שלם בטיעוניה להדגשת ההבדל העיוני והמעשי שבין מאסר מותנה לבין מח"ק וביקשה שלא ללמוד, אפוא, גזירה שווה לענייננו מהחלטת בית המשפט העליון ברע"פ 1553/15 ח'ליל דיב עיסא נ' הועדה המקומית לתכנון ובניה שומרון (31.10.17); להלן - עניין עיסא). המדינה מדגישה כי בניגוד למח"ק, מאסר מותנה הוא עונש עצמאי ונפרד מקנס ומטרתו הרתעה אישית לבל יעבור הנאשם עבירה נוספת. עוד טענה המדינה כי לצורך הפעלת המאסר המותנה נדרש הליך נוסף ונפרד, בניגוד להפעלת מח"ק, שאינו מצריך הליך נוסף, אלא "הליך פרוצדורלי במהותו" (כלשונה).
23. המדינה טענה עוד כי לצורך מענה על השאלה האם מח"ק מתיישן בחלוף התקופה הקבועה בסעיף 10 לחסד"פ - הגם שהקנס הקשור אליו טרם התיישן - יש לפרש את הוראת החוק בדרך בה מפרשים דבר חקיקה. לטענתה בחינה זו נתקלת בקושי כבר בשלב הראשון - הבחינה הלשונית. לדידה לא ניתן לקבוע שמדובר בשני רכיבים עונשיים נפרדים ולכן ככל שהקנס לא התיישן, כך גם יש לקבוע לגבי המח"ק.
24. ביחס לשלב השני של התהליך הפרשני - בחינת התכלית הסובייקטיבית והאובייקטיבית - טוענת המדינה כי כוונת המחוקק הייתה לראות בקנס ובמח"ק רכיב עונשי אחד, כאשר המח"ק הוא אמצעי עונשי פוגעני יותר מבין השניים. המדינה טענה עוד שהטעמים העומדים בבסיס דיני התיישנות עונשים מובילים למסקנה לפיה אם הקנס עדין לא התיישן, אזי גם המח"ק טרם התיישן. בעניין זה טענה המדינה כי אין לראות שכחה ומחילה בפעולותיה, שכן היא פעלה לגביית הקנס. ביחס לתכלית הקשורה בזכותו של הנאשם לסיום מהיר של ההליך הפלילי, טענה המדינה כי ההליך הסתיים לפני שנים רבות ולנאשם היו הזדמנויות רבות להסדיר את חובו, אך הוא בחר במודע להתחמק מתשלום הקנס, למרות ניסיונות המדינה לגבותו. המדינה הדגישה עוד כי בניגוד לעניין עיסא, במקרה זה התמשכות ההליכים נובעת מהתחמקות הנאשם ולא בשל מחדל של המדינה. בעניין זה נטען גם כי הנימוק התועלתני שבדברון הרשויות לפעול מהר אינו מתקיים, שכן אין לראות שיהיו בניסיונות הגבייה וכי רק כאשר הבינה המדינה שאין טעם להמשיך בניסיונות לגבות את הקנס, פנתה לאפשרות המחמירה - הפעלת המח"ק.
25. לאור כך סברה המדינה שיש לאפשר את הפעלת המח"ק גם בחלוף שנים רבות מיום גזר הדין. לדידה, פרשנות אחרת- הרואה הבחנה בין האפשרות להמשיך בגביית הקנס, לבין הפעלת המח"ק- תפגע בהרמוניה החקיקתית ותעקר מתוכן את מוסד המח"ק. המדינה הוסיפה וטענה כי תוצאה זו תביא לעתירה מהירה להפעלת המח"ק, מבלי לאפשר לחייבים הזדמנות לשלם את הקנס, וכי תוצאה זו רצויה פחות, לדעתה.
26. לאור כך, ביקשה המדינה לקבל הבקשה ולחתום על הפעלת המח"ק בעניינו של כל אחד מהנאשמים.

27. כאמור, אף אחד מהנאשמים לא מסר תגובה עניינית לשאלת ההתיישנות, הגם שהאפשרות לכך ניתנה להם.

דיון והכרעה

28. טרם דיון לגופו של עניין, ראיתי להעיר כי המדינה לא חלקה על סמכותו של בית המשפט הפלילי לדון בשאלת התיישנות העונש במקרה זה וטיעונה התמקד באופן חישוב תקופת ההתיישנות. ואכן, אף דעתי היא שלבית המשפט המתבקש לחתום על פקודת מאסר בשל אי תשלום קנס, סמכות לדון בשאלת התיישנות העונש ובכלל זה, לשמוע ראיות בנושא. מדובר במצב שונה מזה שנידון בע"פ 3482/99 אריה פסי נ' מדינת ישראל (16.12.99); להלן - עניין פסי; ובע"פ 6858/10 איתן ארז נ' עיריית גבעתיים ואח' (30.5.12), בהם נקבע שהסמכות לדון בהתיישנות העונש נתונה לערכאה האזרחית. בענייננו, אין מדובר בפניה יזומה של נאשם לבית המשפט הפלילי להצהיר על התיישנות עונש שהמדינה פועלת לממשו מחוץ לכותלי בית המשפט (כגון הטלת עיקולים לשם גביית קנס). מדובר בפניה דווקא של המדינה לבית המשפט הפלילי על מנת שיפעיל את סמכותו העונשית כלפי הנאשם ויורה על מאסרו. משכך, בית המשפט הפלילי אינו רק רשאי לבחון את שאלת התיישנות העונש שאת יישומו הוא מתבקש לאפשר, אלא אף חייב לעשות כן (ראו בנושא קרוב: עפ"א 44166-03-14 סלאח גרבאן נ' ועדה מקומית לתכנון ובניה שומרון (22.6.14), שם העלה בית המשפט המחוזי (במסגרת ערעור) מיוזמתו את השאלה האם המאסר המותנה התיישן ולאחר שמצא שהוא אכן התיישן, נמנע מהפעלתו). ככל שקיימת מחלוקת עובדתית בנושא פעולות מאפסות כלשהן, אין קושי שהראיות בנושא יובאו בפני המשפט הפלילי ולרוב יהיו אלו ראיות פשוטות יחסית. סיכומי של דבר, לאור הסעד המתבקש על ידי המדינה, לבית משפט זה סמכות לדון בשאלת התיישנותו של עונש הקנס והמח"ק.

29. וכעת לגופם של דברים. כאמור, טענתה העיקרית של המדינה היא שהקנס והמח"ק חד הם, ומשכך, איפוס תקופת התיישנות הקנס מביאה לאיפוס התקופה גם ביחס למח"ק. במילים אחרות, טענת המדינה היא שכל עוד ניתן לגבות את הקנס, ניתן גם להפעיל את המח"ק כחלק מארגז הכלים הנתון בידה לצורך גביית הקנס.

30. טרם כניסה לעומקה של הטענה, יובהר כי נקודת המוצא בטיעון המדינה היא שפעולות כגון משלוח מכתב דרישה והטלת עיקולים מאפסות את תקופת התיישנות הקנס, היינו מתחילות את התקופה מחדש. בדרך זו, כל עוד פועלת המדינה לגביית הקנס בתוך תקופת ההתיישנות, הוא לעולם לא יתיישן. בכך נסמכת המדינה על שנקבע בעניין סצ'י ובמקרים רבים בעקבותיו, לפיו "הצגת דרישה חוזרת לתשלום קנס שהוטל בדו"ח חניה מהווה המשך ביצוע העונש כמשמעו בסעיף 10 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982. נקיטת מהלך כזה, לפני חלוף תקופת ההתיישנות, מחזירה את מרוץ ההתיישנות לנקודת ההתחלה ומניין התקופה מתחיל מראשיתו" (עניין סצ'י; וראו גם בג"ץ 7281/09 שרגא רזנבאום ואח' נ' עיריית הרצליה ואח' (3.1.10)). עם זאת, ראיתי להעיר שהלכת סצ'י נקבעה ביחס לעבירות חניה שהן עבירות קנס מסוג ברירת משפט ולא ביחס לקנס שהוטל בבית המשפט ומאסר חלף קנס בצדו. גם בעניין פסי מדובר היה בעבירות מסוג ברירת משפט שלא התבקש בעניין להישפט ולא היה בצדן מאסר חלף הקנס. לנושא זה אחזור בהמשך, אך בשלב זה אציין כי נקודת המוצא לצורך דיונו היא שהגם שמדובר בקנסות שהוטלו בבית המשפט (להבדיל מעבירות ברירת משפט או ברירת קנס שלא התקיים בעניין דיון בבית המשפט) אזי פעולות לגבייתם

מאפסות את תקופת התיישנותם. לאור הפעולות שבוצעו ביחס לגביית הקנסות, נקודת המוצא היא שהקנסות בעניינם של כל הנאשמים טרם התיישנו.

וכעת, אפנה לדיון בשאלת התיישנות המח"ק.

31. סעיף 10 לחוק סדר הדין הפלילי, תשמ"ד-1984 (להלן - חסד"פ) קובע כך:

"עונש שהוטל לא יתחילו בביצועו, ואם נפסק ביצועו לא ימשיכו בו, אם מיום שפסק הדין נעשה לחלוט, או מיום ההפסקה, הכל לפי המאוחר יותר, עברו -

(1) בפשע - עשרים שנים;

(2) בעוון - עשר שנים;

(3) בחטא - שלוש שנים".

32. סעיף 10 לחסד"פ מונע ביצוע עונש אם עברה תקופה מסוימת לאחר המועד בו פסק הדין הפך חלוט וטרם הותחל בביצוע העונש שהוטל. מניין התקופה מתחיל, לפי לשון הסעיף, ביום בו הפך פסק הדין לחלוט. עם זאת, ככל שביצוע העונש החל - אך נפסק טרם מימושו המלא - יחל המניין שנית מיום ההפסקה, או מהיום שגזר הדין הפך חלוט, לפי המאוחר.

33. המדינה אינה חולקת על כך שרכיב המח"ק כפוף לדיני התיישנות עונשים וכי סעיף 10 לחסד"פ חל גם לגבי (ראו למשל, סעיף 15 לעמדת המדינה מיום 11.7.19 בתיק 3590/01). עמדה זו נכונה כמובן והיא אף מתחייבת מעניין עיסא שם ציין השופט הנדל כי "המסקנה כי ישנו עונש שאינו מתיישן היא קשה, ואף אינה עולה עם ערכי השיטה ומנהגיה. סעיף 10 לחסד"פ נועד לקבוע כלל של התיישנות עונשים. תמוה בעיני כי מבלי שהמחוקק התיר זאת מפורשות, נגיע למסקנה כי עונש המאסר המותנה לא מתיישן".

34. המח"ק הוא אפוא "עונש שהוטל", כמשמעות הביטוי בסעיף 10 לחסד"פ. השאלה העיונית-תיאורטית עליה יש להשיב, אפוא, היא האם לעניין ההתיישנות מדובר ברכיב עצמאי ונפרד מהקנס, ובהקשר המעשי יש להשיב אם פעולות כגון שליחת מכתבי התראה לגביית הקנס והטלת עיקולים נחשבות כתחילת ביצוע המח"ק, בין אם מדובר ברכיב עונשי נפרד ובין אם לא. שאלות אלו אינן ניתנות לדיון בנפרד והדיון בהן יתבצע לכן בכריכה אחת.

35. אקדים מסקנה לדיון ואציין כי לדעתי לצורך שאלת ההתיישנות יש לראות במח"ק רכיב עונשי עצמאי ונפרד מהקנס. בעניין התיישנות העונש לא מתקיימים יחסי עיקר וטפל בין הקנס למח"ק ולכן אין לומר ש"הולך החבל אחרי הדלי". משכך, אין לקשור בהכרח בין הפעולות המכוונות לגביית הקנס לבין שאלת איפוס תקופת התיישנותו של עונש המח"ק. התיישנותו של המח"ק אמורה להתברר באופן נפרד מזו של הקנס, וזאת בהתאם לסעיף 10 לחסד"פ ותוך

פרשנות שונה בדבר מהות הפעולות שניתן לראות בהן תחילת ביצוע עונש המ"ח"ק, להבדיל מתחילת ביצוע הקנס. בשים לב לתכליות השונות של דיני התיישנות עונשים ולמהותו של המ"ח"ק, דעתי היא שמכתב דרישה לתשלום הקנס, כמו גם הטלת עיקול, אינן פעולות המאפסות את התיישנות המ"ח"ק, להבדיל מאת הקנס. אנמק להלן עמדתי.

36. סמכותו של בית המשפט להטיל על נאשם מאסר חלף קנס, מצויה בסעיף 71 לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן - חוק העונשין) הקובע כי:

"71(א) בית המשפט הדין אדם לקנס, רשאי להטיל עליו מאסר עד שלוש שנים למקרה שהקנס כולו או מקצתו לא ישולם במועדו ובלבד שתקופת המאסר במקום קנס לא תעלה על תקופת המאסר הקבועה לעבירה שבשלה הוטל הקנס ..."

37. מאסר חלף קנס הוא רכיב עונשי מיוחד. במובן המעשי הוא עונש מאסר לכל דבר ועניין ולכן כשיופעל, יחוש הנאשם "על בשרו" את טעמה המר של הכליאה, כבכל מאסר. החוק אף רואה בו מאסר פלילי לכל דבר ועניין (סעיף 47(ד) לחוק העונשין), אך קובע כי הוא ירוצה לפני כל מאסר אחר (סעיף 46 לחוק העונשין) וכי אין לנכות ממנו שליש בשל התנהגות טובה (ראו הגדרת "מאסר" בסעיף 1 לחוק שחרור על-תנאי ממאסר, תשס"א-2001). עם זאת, מדובר בעונש שאין וודאות שימומש, שכן אם ישלם הנאשם את הקנס, ממילא לא ניתן יהיה לממש את רכיב המאסר. כמו כן, אם ייאסר הנאשם בשל אי תשלום הקנס, עדין יוכל לשלמו ולהשתחרר מהמאסר. הדבר נכון גם לגבי תשלום חלק יחסי מהקנס, אשר יביא לכך שעונש המאסר יקוצר בהתאם (סעיף 71(ד) לחוק העונשין).

38. בפסיקה ניתן לזהות שתי גישות ביחס לאופן בו יש לראות עונש זה. יש שראו בו אמצעי אכיפתי ויש שהדגישו את הפן העונשי שבו. כך, בע"פ 1100/91 מדינת ישראל נ' ג'עפרי, פ"ד מז(1), 418 (להלן - עניין ג'עפרי), צוין כי "מאסר בשל אי-תשלום הקנס באה להמריץ את החייב בקנס לשלמו" וברע"פ 837/12 מדינת ישראל נ' גוסקוב (20.11.12), (להלן - עניין גוסקוב) נאמר כי "מטרת המאסר חלף קנס היא להביא לתשלום הקנס, והיא אינה נושאת בחובה תכלית עונשית כשלעצמה". בפסיקה מאוחרת יותר צוין כי "מאסר בשל אי תשלום קנס הוא כמעין יאנוס כפול פנים: תוכו קנס וברו מאסר... מטרתו של מאסר-בדיעבד זה היא, מלכתחילה, לוודא כי ישולמו קנסות... זהו עונש 'היברידי' (רע"ב 1049/15 ניזרי נ' שירות בתי הסוהר (18.6.15); להלן - עניין ניזרי).

39. עם זאת, ניתן למצוא בפסיקה גם גישה שונה המדגישה את הפן העונשי שבמ"ח"ק. בפרשת ג'עפרי עמדת השופט אלון הייתה כי "עינינו הרואות. בלשונו של המחוקק, גם מי שמרצה עונש של מאסר בשל אי-תשלום קנס כלול הוא במינוח של מי שנידון למאסר או של מי שהוטל עליו מאסר... ניתן להסיק, כי יחסו של המחוקק למי שנגזר עליו מאסר בשל אי-תשלום קנס כמוהו כיחסו למי שנידון ונגזר עליו מאסר" (ההדגשה שלי - י.ט.). במקרה אחר, ציין השופט טירקל כי: "נקודת המוצא שלי היא שיש לראות את המאסר-במקום-קנס כאחד מן העונשים המוטלים על הנאשם בגין העבירה ואין לראות אותו כ"אמצעי לגביית הקנס" גרידא. כשם שהקנס הוא אחד מן העונשים, כך המאסר שבא במקומו כחלופה הוא אחד מן העונשים, וכאשר מדובר במאסר - בין שהוטל "במישרין" ובין שהוטל "בעקיפין", במקום קנס - אין הוא משנה את טיבו. מאסר הוא מאסר. חירותו של האדם שהורשע נשללת גם כאשר מוטל עליו מאסר-במקום-קנס" (ע"פ 5023/99 יוסף חכמי נ' מדינת ישראל (15.3.01), ההדגשה שלי - י.ט.; להלן - עניין חכמי). אציין כי אמנם ביחס

לתוצאה היה השופט טירקל במיעוט בפרשת חכמי, ואולם לעמדה לפיה המח"ק הוא עונש נפרד ועצמאי ולא רק אמצעי אכיפה היה שותף כל ההרכב, וזאת כפי שציין השופט עמית בע"פ 4919/14 שמעון אזולאי נ' מדינת ישראל (6.3.17); (להלן - עניין אזולאי)) "גם דעת הרוב, שהשיבה בשלילה לשאלה, וגם דעת המיעוט מפי השופט טירקל, שנקטה גישה מקלה יותר על החייב בקנס, ראתה במח"ק כרכיב עונשי עצמאי ולא כאמצעי לגביית הקנס ג' דא" (ההדגשה שלי - י.ט.).

40. בפרשת אזולאי הנ"ל סיכם השופט עמית את הגישות השונות בנושא וציין כי "נוכח שתי התכליות שביסוד המח"ק, נתפס מוסד זה כיצור כלאיים, שרגלו האחת בתכלית העונשית והשניה בתכלית האכיפתית".

41. כאמור, המדינה רואה במח"ק כלי אכיפתי בלבד. כלי אחד בתוך ארגז הכלים העומדים לרשותה לצורך גביית הקנס ומכנה כלי זה "האפשרות הקשה". מכאן עמדתה שכל עוד הקנס לא התיישן, לא התיישן גם המח"ק, שכן מדובר לדידה בטפל ההולך אחרי העיקר. דומה כי עמדה זו אינה מתיישבת עם האופן בו נתפס רכיב עונשי זה בפסיקה. דעתי היא שלצורך שאלת ההתיישנות אין להתעלם מכך שמדובר בעונש החמור ביותר הקיים בדין הפלילי וכי "מאסר הוא מאסר. חירותו של האדם שהורשע נשללת גם כאשר מוטל עליו מאסר-במקום-קנס" (פרשת חכמי). משכך, אופיו של עונש זה צריך להביא למסקנה שלצורך שאלת ההתיישנות אין לראותו כאמצעי אכיפה בלבד ובכל מקרה אין להחיל עליו את השיקולים והרציונאליים ששימשו לקביעת הפעולות שיחשבו תחילת ביצוע עונש הקנס, אלא יש לבחון ביחס לכל פעולה אם היא מקיימת את תכליות דיני התיישנות עונשים בזיקה למהות עונש המח"ק.

42. סעיף 10 לחסד"פ אינו קובע מהן הפעולות שיביאו לאיפוס תקופת התיישנות העונש. ממילא שאין בו הפרדה בין סוגי העונשים השונים ותחילת ביצועם. האפשרות לראות במשלוח מכתב דרישה לתשלום הקנס, או ביצוע פעולות עיקול וכיוצב', כמאפסות את תקופת התיישנות הקנס, נעוצה בראיית פעולות אלו כתחילת ביצוע העונש. פעולות אלו הוכרו בפסיקה כתחילת ביצוע עונש הקנס (עניין סצ'י) ולמיטב ידיעתי לא נקבע כך עד כה לצורך התיישנות המאסר חלף קנס (והמדינה לא הפנתה לאף החלטה בנושא). אדגיש שוב כי בעניין סצ'י לא מדובר היה בקנסות שבצדם מאסר. כן אדגיש שאין למצוא בפסק דין סצ'י דיון מפורט בנושא השיקולים שיש לשקול לצורך קביעת הפעולה שתיחשב תחילת ביצוע עונש ושתאפס, אפוא, את תקופת התיישנותו. בבג"ץ 7281/09 שרגא רוזנבאום ואח' נ' עיריית הרצליה ואח' (3.1.10) צוין כי "אף אם סוגיית איפוסה של תקופת התיישנות לא עמדה במוקד הדיון בעניין סצ'י, נקודת המוצא היתה, כי 'הצגת דרישה חוזרת לתשלום קנס שהוטל בדו"ח חניה מהוה המשך ביצוע העונש כמשמעו בסעיף 10 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982. נקיטת מהלך כזה, לפני חלוף תקופת התיישנות, מחזירה את מרוץ ההתיישנות לנקודת ההתחלה ומניין התקופה מתחיל מראשיתו".

43. המדינה לא התייחסה לשאלה אם ראוי להחיל על המח"ק את שנקבע בפרשת סצ'י ביחס לקנסות. המדינה מיקדה טיעונה בניסיון לשכנע כי מדובר בשני רכיבים עונשיי חלופיים המהווים יחידה עונשית אחת. מובן שבכך מובלע הטיעון לפיו איפוס התיישנות הקנס מאפס ממילא גם את המח"ק, כך שהשאלה מתייתרת. ואולם, בטיעונה של המדינה היה חסר לדעתי דיון בשאלה האם כל פעולה שניתן לראותה תחילת ביצוע הקנס (כגון משלוח מכתב דרישה או הטלת עיקול), היא בהכרח גם תחילת ביצוע המח"ק ולכן מאפסת גם את תקופת התיישנותו (ככל שיש לראות בו עונש נפרד לעניין זה).

44. מדובר בפרשנות של סעיף 10 לחסד"פ וכידוע "כלל הוא כי כאשר עסקינן בפרשנותו של דבר חקיקה, נקודת המוצא היא לשונו. זו תוחמת את גבולות הפירושים השונים שניתן להציע לו. לאחר שלב הניתוח הלשוני, וככל שישנו מרחב של פרשנויות אפשריות, יש לערוך ניתוח תכליתי לקראת הכרעה בדבר הפירוש המתאים מביניהם... כך באופן כללי, וכך אף נהגה הפסיקה ביחס למאסר חלף קנס" (עניין ניזרי; ההדגשה שלי - י.ט.).

45. לשונו של סעיף 10 לחסד"פ אינה נותנת תשובה לשאלה שבפנינו, בוודאי שלא חד משמעית. אין למצוא בסעיף פעולה המוגדרת כתחילת ביצועו של עונש ומדובר לכן בשאלה פרשנית. לשון הסעיף סובלת את שתי האפשרויות הקוטביות. האחת, לראות בפעולות לגביית הקנס גם תחילת ביצוע המח"ק (בשל היותו עונש בעל תכלית כפולה) ומנגד, שלא לראות פעולות אלו כתחילת ביצוע עונש המח"ק, שכן מבחינה לשונית גרידא, עניין בגביית הקנס ולא בביצוע המח"ק.

46. משכך, תשובה לשאלה תמצא בפרשנות תכליתית של דיני התיישנות עונשים בזיקה למהותו של המאסר חלף קנס, שהרי "אין מירוץ ההתיישנות נקטע אלא בהתקיים הצדקה עניינית לכך" (בג"ץ 6972/96 התנועה למען איכות השלטון נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נא(2), 757). ביחס לאופן בו יש לבחון אם הסדר פלוני יוחל על מח"ק אפנה לעניין נזרי שם צוין כי בשל תכליתו הכפולה, אזי "בבואנו לפרש תחולתו של הסדר מסוים על מאסר חלף קנס, הוא יגלה "פני מאסר" רק כאשר הדבר משתלב באופי ההסדר, וכאשר אין בהחלתו משום שינוי בעונשו (המהותי) של האסיר".

התיישנות מח"ק - פרשנות תכליתית

47. בפרשת עיסא ציין בית המשפט העליון כי תכליות ההסדר החל על התיישנות עונשים הן שכחה ומחילה; דרבון הרשויות; והזכות לסיום מהיר של ההליך. טרם דיון בתכליות אלו, אדגיש כי נקודת המוצא היא שאימוץ עמדת המדינה לפיה, פעולות כגון משלוח מכתב התראה (ואף הטלת עיקול) מאפסות את תקופת התיישנות המח"ק, תביא למצב בו הלכה למעשה לעולם לא יתיישן עונש זה וניתן יהיה לאסור אדם - ולרוב בשל עונו - עשרות שנים לאחר הטלת הקנס. תוצאה זו קשה היא ובהיעדר קביעה מפורשת בחוק, יש לאמצה לדעתי רק אם היא מגשימה באופן מיטבי את התכלית העומדת בבסיס דיני התיישנות עונשים.

אדון כעת בטעמי ההתיישנות הרלוונטיים, תוך יישומם לענייננו.

48. שכחה ומחילה - לדידי, בחלוף שנים רבות פוחת רצון הציבור להחמיר עם נאשם שלא שילם קנס ולכלוא אותו בשל כך. אכן, מקום בו בוצעו פעולות לגביית הקנס, קשה לומר שרצונו של הציבור למחול לנאשם על תשלום הקנס פחת. ואולם, לא כך הם פני הדברים ביחס לכליאתו של אדם בשל קנס שלא שולם. רוצה לומר, שבגביית הקנס על דרך של ביצוע פעולות "אזרחיות" ואף פוגעניות (כגון עיקולים והגבלות נוספות כגון אלו המנויות בסעיף 7א' לחוק המרכז לגביית קנסות, אגרות והוצאות, תשנ"ה-1995 (להלן - חוק המרכז)) ראויה היא אף בחלוף שנים רבות, בעוד שכליאתו של אדם בשל קנס זה מחייבת בחינה אחרת של מערכת השיקולים השונים בנושא. תכלית זו (שכחה ומחילה) תומכת לדעתי בראיית המח"ק כרכיב עונשי נפרד ושונה מהקנס לצורך שאלת ההתיישנות. היא גם תומכת במסקנה לפיה אין

לראות בפעולות לגביית הקנס, כגון הטלת עיקולים או משלוח מכתבי דרישה, כתחילת ביצוע עונש המח"ק.

49. בנושא זה, אדגיש שבעניין עיסא, לא ראה בית המשפט העליון בהגשת כתב האישום בגין העבירה הנוספת כאירוע המאפס את תקופת התיישנות המאסר המותנה והשאלה הייתה האם במועד גזר הדין בו הופעל המאסר המותנה חלפה תקופת התיישנותו. לדידי, אם הגשת כתב אישום בגין עבירה נוספת אינה פעולה המאפסת את המאסר המותנה, קל וחומר שמשלוח מכתב התראה או הטלת עיקול (לגביית הקנס) אינם מאפסים את תקופת התיישנות המח"ק. מסקנה זו מדגישה כמובן את הפן העונשי שבמח"ק ובמיוחד את העובדה שלאחר הפעלתו הוא מאסר לכל דבר ועניין, ואולם, אין בכך כל חדש ודרך דומה יושמה לא אחת כאשר נדרש יישום מעשי של זכויות נאשמים שנשאו עונש מאסר בשל אי תשלום קנס. כך, בפרשת ג'עפרי קבע בית המשפט העליון כי יש לראותו כמאסר לכל דבר ועניין לצורך השאלה אם ניתן לשאת בו בעבודות שירות ובעניין ניזרי נקבע כי יש לנכות ממאסר חלף קנס את תקופת השחרור המנהלי המופחתת ממאסר "רגיל". באופן דומה, ראוי לראות את המח"ק כמאסר לכל דבר ועניין לצורך חישוב ההתיישנות ולכן פעולות שאין קשר ביניהן ובין תחילת ביצוע המאסר (כגון מכתב דרישת תשלום קנס או הטלת עיקול) ראוי שלא לראותן כמאפסות את התיישנות המח"ק.

50. דרבון הרשויות - אף תכלית זו תומכת לדעתי בקביעה לפיה אין לראות במכתבי דרישת תשלום והטלת עיקולים כמאפסים את תקופת התיישנות המח"ק, וזאת להבדיל מאת הקנס. בית המשפט אשר הטיל על נאשם מח"ק בצמוד לקנס, עשה זאת לאור כך שהגיע למסקנה שיש בידו לשלם את הקנס וראה לנכון להענישו גם במאסר באם יבחר שלא לשלם את הקנס, חרף יכולתו לשלמו (ראו סעיף 40ח' לחוק העונשין הקושר בין מתחם הקנס למצבו הכלכלי של הנאשם; וראו עניין חכמי, סעיפים 8-9 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה). לאור כך, ככל שהמדינה מעוניינת להפעיל את המח"ק (בין כרכיב אכיפתי ובין כעונשי), ראוי שתעשה זאת בסמוך למועד גזר הדין ובכל מקרה בתוך זמן סביר. בכך תושג מחד גיסא אכיפה יעילה ומהירה ומאידך גיסא יימנע מצב בו אדם יאלץ לשאת עונש מאסר בשל השינוי לרעה שחל במצבו הכלכלי בשנים הרבות בהן לא פעלה המדינה בצורה נמרצת לגביית הקנס. אכן, הנחת המוצא היא שהנאשם הוא שהביא למצב בו הקנס לא שולם שנים רבות למרות התראות חוזרות ונשנות. ועדיין, מצופה מהרשויות כי תפעלנה ביעילות, במהירות ובנחישות למימוש גזר הדין. יודגש בעניין זה שאין מקום לראות בנאשם כמי אשר התחמק מריצוי עונש המאסר חלף קנס, אלא מתשלום הקנס בלבד. לכן, קבלת עמדת המדינה, תביא למצב בו ניתנת גושפנקא להתמהמהות בת עשרות שנים בהפעלת פקודת המאסר ומצב זה אינו ראוי בעיני ואין לעודדו על ידי איפוס בלתי מוגבל של תקופת ההתיישנות באמצעות פעולות שהקשר ביניהן ובין תחילת עונש המאסר אינו ממשי.

51. הזכות לסיום מהיר של ההליך - אף בעניין תכלית זו הכף נוטה לעבר קביעה לפיה יש להפריד בין פעולות לאיפוס תקופת התיישנות הקנס, לבין זו של המח"ק ובכל מקרה לקביעה כי משלוח מכתבי התראה או פעולות "אזרחיות" אחרות (כגון עיקולים), אינן מאפסות את התיישנות המח"ק. תכלית זו שלובה ביתר התכליות שצוינו לעיל. לרשויות האכיפה הכוח והיכולת לפעול בצורה מהירה ויעילה לביצוע העונש. ככל שהמדינה סבורה שמכלול נתוני המקרה מצדיקים פנייה "לדרך הקשה" (כפי שהגדירה את המח"ק) עליה לעשות כן בתוך זמן סביר ובכל מקרה בתוך תקופת ההתיישנות הקבועה בסעיף 10 לחסד"פ. איפוס התקופה בכל פעם שנשלח מכתב התראה לצורך גביית הקנס (אשר אינו מעיד על כוונה להוציא לפועל את עונש המאסר חלף קנס אלא את עונש הקנס בלבד), אינו מתיישב עם תכלית זו בקשר לעונש המאסר וזאת מהנימוקים עליהם עמדתי לעיל.

52. המדינה טענה בעניין זה כי פניה מהירה למימוש עונש המאסר תביא דווקא לפגיעה בנאשם. אינני שותף לעמדה זו. לדידי, דווקא ביצוע מאוחר של עונש המאסר הוא פוגעני יותר, שכן ממה נפשך. אם הנאשם מתחמק מתשלום הקנס והמדינה סבורה שיש להעמיד בפניו את הברירה הקשה, לפיה או שישלם את הקנס או שייכלא, מוטב (אף מבחינת נקודת מבטו של הנאשם) לעשות כן בתוך זמן סביר לאחר אי תשלום הקנס, שהרי לאחר חלוף תקופה ארוכה מצבו הבריאותי או הכלכלי עלול להתדרדר ולא יהיה עוד תואם את זה שעמד בבסיס קביעת העונש ושיעורו. במילים אחרות, הפעלה מאוחרת של המח"ק עשויה "לתפוס" את הנאשם במצב כלכלי ובריאותי קשה יותר מאשר זה שהיה בעת הטלת העונש ומכאן החשיבות שבהפעלת המח"ק בסמיכות יחסית למועד גזר הדין וזאת מתוך הנחת מוצא כי בשלב זה הוא עדיין בעל כוח אכיפתו. בכל מקרה, הפעלה מהירה של עונש אינה יכולה להיחשב פגיעה בנאשם (שהרי אין לנאשם זכות מוקנית שהמדינה לא תפעל ביעילות ונחישות), וכאמור, לדידי הפעלה מאוחרת, שנים רבות לאחר גזירת הדין, היא פוגענית יותר - הן בנאשם והן באינטרס הציבורי.

53. לסיכום: בחינת תכליות דיני התיישנות העונש מביאה למסקנה כי אין זה נכון לראות בפעולות כגון משלוח מכתבי התראה והטלת עיקולים, שמטרתן גביית הקנס, כמאפסות גם את תקופת התיישנות המח"ק, להבדיל מאשר את תקופת התיישנות הקנס. מסקנה זו מתחייבת גם מהכלל בדבר פרשנות מצמצמת לחריגי ההתיישנות הפלילית "המתחייבת מן הפגיעה הכרוכה בזכויות חשודים ונאשמים שלא להיות נתונים לחרב המתהפכת של ההליך הפלילי במשך תקופות ארוכות מתקופת התיישנות כפי שהוגדרה בסעיף 9 לחסד"פ, לרבות האירועים המוגדרים בו כקוטעי-התיישנות" (ע"פ 2144/08 אברהם מונדרוביץ' נ' מדינת ישראל (14.1.10)). לכך יש להוסיף כי במידה ומדובר בשתי פרשנויות סבירות אפשריות, יש לבחור בזו המקלה עם הנאשם (סעיף 34כא' לחוק העונשין; ענין עיסא; בש"פ 4206/16 מדינת ישראל נ' מוחסן טחימר (3.1.16); להלן - ענין טחימר). כאמור, סבור אני שהפרשנות לה טוענת המדינה אינה מגשימה נכונה את תכלית דיני התיישנות ומשכך אין צורך בפניה לסעיף 34כא' הנ"ל ואולם בכל מקרה, אף אם שתי האפשרויות סבירות, יש להעדיף את זו המקלה עם הנאשם.

שיקולים חוקתיים

54. לנימוקים שהובאו לעיל יש להוסיף לדעתי שיקולים נוספים, ובהם עקרון המידתיות והרובד החוקתי הקשור למשפט הפלילי, ולנשיאה בעונש מאסר בפרט. אינני סבור שיהא זה מידתי לכלוא אדם שנים כה רבות לאחר מתן גזר הדין, מקום בו המדינה לא ביקשה לממש עונש זה תקופה העולה על זו הקבועה בסעיף 10 לחסד"פ. בענין עיסא, קבע השופט הנדל כי "עקרון המידתיות מחייב גם הלימה בין חומרת העבירה לבין המועד שעבר מעת שהוטל עונש המאסר המותנה, וזאת בהתאם לאינטרס הציבורי הפוחת בהפעלת העונש המותנה בחלוף שנים רבות מיום שהוטל. ניתן, אם כן, לסכם כי ככל שחלף זמן רב מעת שהוטל המאסר המותנה, כך מתקחה הצורך הציבורי בהפעלתו ובהתאם ההלימה בין העבירה לעונש פוחתת" (ההדגשה שלי - י.ט.).

55. דברים אלו יפים לדעתי גם לענין הפעלת מח"ק. כליאתו של אדם היא העונש החמור ביותר הקיים בדין הפלילי. הטלתו (גם כחלף קנס בלבד) אינה עניין של מה בכך ואפנה בנושא זה להערתו של השופט עמית בסעיף 72 לפסה"ד בענין אזולאי. גם ביצועו אמור, אפוא, להיות תואם את עקרונות השיטה ועליו לעמוד במגבלות החוקתיות ובעקרונות בדבר זכותו של הנאשם להליך הוגן (ענין טחימר, פסקה 44 ואילך לחוות דעתו של השופט מלצר). בענין

הפעלת מאסר מותנה לאחר שנים רבות ציין השופט הנדל בעניין עיסא כי "עסקינן בתוצאה של מאסר ממש כתוצאה מהפעלת התנאי. לכן הרגישות עולה במובהק. היא מגיעה, להשקפתי, עד לממדים חוקתיים ופגיעה בזכות הנאשם להליך הוגן". אינני רואה - לנושא ענייננו - שוני מהותי בין מאסר חלף קנס, לבין מאסר מותנה. מדובר בשני עונשים שאין כל וודאות במועד הטלתם שיפועלו אי פעם; שניהם נועדו (בין היתר) להרתיע את העברין בדבר התנהגות עתידית פסולה (המאסר המותנה - לבל יעבור עבירה נוספת והמח"ק - לבל יתחמק מתשלום הקנס); ושניהם אינם ברי מימוש ללא החלטה שיפוטית נוספת. מטעמים אלו ציין השופט טירקל כי "כשם שמאסר מותנה אינו מאסר ממש אלא "מאסר בכוח", שיתממש רק בקרות אירוע מסוים - עבירה נוספת - ... מאסר-במקום-קנס שאף הוא אינו מאסר ממש אלא "מאסר בכוח" שיתממש רק בקרות אירוע מסוים - אי-תשלום הקנס" (עניין חכמי). אמנם, בפרשת חכמי השופט טירקל נותר במיעוט מבחינת התוצאה, ואולם דומה כי לעניין קווי הדמיון שבין מח"ק ומאסר מותנה, לצורך שאלת ההתיישנות, הדברים יפים ורלוונטיים.

56. משכך גם בעניין מאסר חלף קנס, יש להביא בחשבון כי הפעלתו שנים כה רבות לאחר הטלתו, מהווה פגיעה בזכות הנאשם להליך הוגן. אכן, בניגוד למאסר מותנה - לגביו האשמה להגשה מאוחרת של כתב האישום בגין העבירה הנוספת אינה רובצת לפתחו של הנאשם - בעניין מח"ק, חלוף הזמן נעוץ בראש ובראשונה בהתחמקות הנאשם מתשלום הקנס. ואולם, טעם זה אינו מספיק, כשלעצמו, על מנת לקבוע שכליאת אדם לאחר שנים כה רבות, אינה פוגענית באופן בלתי מידתי, שהרי הנאשם לא התחמק מעונש המח"ק, אלא המדינה היא שהתעכבה במימושו ושינתה בכך את מצבו לרעה. אדם הנושא עונש מאסר במקום קנס, נאסר בשל עונו ולא בשל כל סיבה אחרת (ראו בהשוואה בג"ץ 5304/92 פר"ח 1992 סיוע לנפגעי חוקים ותקנות למען ישראל אחרת נ' שר המשפטים (31.8.93)). אכן, לעיתים ניתן למצוא נאשמים המעדיפים להיכלא תחת תשלום הקנס מטעמים אותם הם מכנים "אידיאולוגיים" (ויתכנו גם מקרים חריגים בהם נאשם מסוים יראה עדיפות כלכלית בריצוי המאסר תחת תשלום הקנס) ואולם, מדובר במיעוט שבמיעוט ורובם ככולם של הנאשמים הנכלאים בשל אי תשלום קנס, נכלאים בשל עוניהם. בנסיבות אלו, משקלם של עקרון המידתיות ושל הזכות להליך הוגן, משמעותי ביותר.

57. אפנה בעניין זה להוראות סעיף 7ג' לחוק המרכז, המחייב ביטול המגבלות (האזרחיות) על חייב שהוכח שאינו בעל יכולת לשלם את החוב. מדובר באיזון מידתי בין האמצעים שניתן לנקוט לשם איכפת גביית החוב, לבין יכולתו (המעשית) של החייב לפרוע את החוב. כאשר מדובר במי שאין ידו משגת לשלם את הקנס, האמצעים מאבדים מאופיים האכיפתי והופכים לעונש בלתי מידתי, שכן אין בכוחם להביא עוד לתשלום הקנס. בעניין מח"ק, בית המשפט שהטילו ראה כראוי ומידתי לאסור את הנאשם אם יבחר שלא לשלם את הקנס. הוא עשה זאת, כפי שהוסבר לעיל, לאחר שבחן את מצבו הכלכלי במועד גזר הדין והגיע למסקנה שראוי להטיל מח"ק וקבע את שיעורו הנכון (הערה: יתכנו כמובן מצבים בהם גובה הקנס לא יתאם בהכרח את מצבו הכלכלי של הנאשם וזאת במיוחד בעבירות כלכליות ואולם יש להניח שהדבר יבוא לידי ביטוי באורך המח"ק; ראו למשל ע"פ 5668/13 ערן מזרחי נ' מדינת ישראל (17.3.16), פסקה 53 לפסק דינו של השופט סולברג). לכן, גם אם כליאת אדם בשל אי תשלום קנס הופכת לעונש, היא ראויה ומידתית, שכן בית המשפט היה ער לנתוניו האישיים והכלכליים והחליט כפי שהחליט (והנושא נתון כמובן גם לערעור). ואולם מסקנה זו אינה נכונה עוד בהכרח שנים רבות לאחר גזר הדין. בשלב זה, כליאתו של אדם בשל עונו אינה מידתית עוד והשתהות ארוכה זו מנוגדת לזכותו של אדם להליך הוגן. משכך, אין זה מידתי לדעתי להורות על מאסרו של אדם בשל אי תשלום קנס, עשרות שנים לאחר הטלת העונש באם לא בוצעה במשך תקופה זו כל פעולה לתחילת ביצוע עונש המאסר (וכאמור שליחת מכתבים לגביית הקנס והטלת עיקולים אינן תחילת ביצוע עונש המח"ק). אפנה בעניין זה

לדברים שנאמרו ביחס להתיישנות עבירות, אך הגיונם יפה גם לעניינו:

"עצירתה של תקופת ההתיישנות עקב אחד האירועים הקוטעים את מהלכה, מאפשרת הארכה, ולעתים הארכה ניכרת, של התקופה בה ניתן לנקוט הליכים פליליים כנגד נאשם. היא פוגעת, מטבע הדברים, בזכותו החוקתית; עליה, אפוא, להיות מידתית, ומיועדת לתכלית ראויה. הפרשנות בשאלת התקיימותם הקונקרטית של אירועים מנתקי-התיישנות היא זהירה ונוטה לצמצום, לאור הקרנתם על זכותו היסודית של נאשם לחירות. נטל הוכחת התקיימותם של אירועים כאלה מוטל על התביעה, וספק בענין זה פועל לטובת הנאשם" (ע"פ 2144/08 אברהם מונדרוביץ נ' מדינת ישראל (14.1.10))

58. יש לזכור כי עומדות לרשות המדינה שנים רבות להביא למימוש המח"ק (20 שנה באם העבירה בגינה הוטל הקנס היא מסוג פשע ו-10 שנים אם מדובר בעבירה מסוג עוון. ביחס לעבירות מסוג חטא, בהן ההתיישנות היא בת 3 שנים, לרוב הן אינן נידונות בבית המשפט, כך שלא מוטל בעניין מח"ק). משכך, הטיעון לפיו כליאת אדם לאחר תקופות אלו אינה מידתית מקבל משנה תוקף. יש לזכור עוד כי לא מדובר בתוצאה קשה מידי עבור האינטרס הציבורי, שכן גם אם ייקבע שהמח"ק התיישן, הקנס עדיין לא התיישן (שהרי בוצעו פעולות לגבייתו, כגון שליחת מכתבי התראה). במצב דברים זה אין מדובר בנאשם החומק ממלוא עונשו, שכן את הקנס עדיין יהא עליו לשלם. "הפגיעה" היחידה באינטרס הציבורי היא שלא עומדת עוד לרשות המדינה האפשרות להביא לכליאתו של הנאשם בשל אי תשלום הקנס (בין כעונש ובין כאמצעי גבייה), אלא עליה לגבותו בדרכים אחרות, כגון אלו המנויות בחוק המרכז. לאור כך, ככל שתקדים המדינה לבקש את הפעלת המח"ק במועד מוקדם יותר, כך תקדים לגבות את הקנס (והרי זו המטרה).

59. לסיכום: ככל שהקנס התיישן, ממילא התיישן המח"ק. עם זאת, לא כל פעולה לאיפוס תקופת ההתיישנות הקנס, מביאה בהכרח גם לאיפוס תקופת ההתיישנות המח"ק. פעולות כגון שליחת מכתבי התראה, או הטלת עיקולים, יכולות להביא לאיפוס תקופת ההתיישנות הקנס, אך לא של המח"ק.

60. מנגד, פעולות כגון חתימה על פקודת מאסר על פי בקשה להפעלת מח"ק היא פעולה שיש לראותה לדעתי כתחילת ביצוע עונש המח"ק. משכך, פעולה זו תאפס את ההתיישנות המח"ק, אם היא בוצעה בתוך תקופת ההתיישנות. פעולה נוספת שיש לדעתי לראותה כתחילת ביצוע עונש המח"ק (ולדברים תהא משמעות בהמשך ולכן אני מתייחס גם לאפשרות זו) היא שליחת הודעה בהתאם למתווה שנקבע בהלכת גוסקוב. מדובר בפעולה שיש בה גילוי ברור לנאשם בדבר דעתה של המדינה "להוריד את הכפפות" ולפעול למאסרו בשל אי תשלום הקנס. פעולה זו קשורה גם בטבורה להוצאת פקודת מאסר ולמעשה לאחר פסק הדין בעניין גוסקוב היא מהווה תנאי נדרש לצורך חתימה על פקודת מאסר. משכך, נכון לראותה כתחילת ביצוע עונש המח"ק וזאת בהתאם לתכליות שפורטו לעיל. ודוק: אין מדובר בהתראה בלבד לצורך תשלום הקנס (הגם שכלולה בה הודעה על אפשרות לשלם את הקנס), אלא בהודעה ברורה בדבר הכוונה לפנות בבקשה להורות על מאסר הנאשם, אם הקנס לא ישולם לאלתר (או שמועד תשלומו יידחה על ידי בית המשפט). גם כותרת המכתב מלמדת על ההבדל שבינו לבין דרישת תשלום הקנס: "הודעה בטרם הוצאת פקודת מאסר חלף קנס" ומשכך נכון לפי פרשנות תכליתית של סעיף 10 לחסד"פ כפי שהוסבר לעיל, לראות בפעולה זו כתחילת ביצוע עונש המח"ק.

61. עם זאת, אדגיש שמסקנתי זו נכונה כל עוד יש ללמוד מהנסיבות שמשלוח ההודעה נעשה אכן לצורך תחילת ביצוע עונש המח"ק וכי נעשו פעולות לאחר מכן ליישומן בתוך תקופה סבירה, וזאת להבדיל מפעולה שגרתית על מנת לאפס בלבד את תקופת ההתיישנות (ראו בהשוואה לעניין פעולות "הכנה" או פעולות מנהליות, שאינן מאפסות את תקופת ההתיישנות עבירה: ע"פ 207/56 צויטאט נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד יא', 518; ת"פ 960/05 הממונה על ההגבלים העסקיים נ' אבי מרגלית ואח' (10.4.06), השופט סולברג, בסעיף 9 לפסק הדין; קדמי, סדר הדין בפלילים, הליכים שלאחר כתב אישום, בעמ' 1323). לכן, לדעתי, ככל שלאחר משלוח ההודעה לא נעשה דבר תקופה בלתי סבירה (המעידה, בהיעדר ראיה אחרת, שלא היה מדובר בכוונה להתחיל בביצוע עונש המח"ק), אין לראות במשלוח ההודעה כתחילת ביצוע העונש. ודוק: הגם שמדובר בנטל רדום, אזי משהועלתה טענה להתיישנות (בין על ידי הנאשם ובין מיוזמת בית המשפט), התביעה היא הנושאת בנטל להוכיח מעבר לספק סביר את הנסיבות המצדיקות לשיטתה ראיית משלוח ההודעה כפעולה המאפסת את תקופת ההתיישנות (ראו בהשוואה להתיישנות עבירות: ע"פ 347/07 פלוני נ' מדינת ישראל (18.11.07)).

מועד תחילת תקופת ההתיישנות מח"ק

62. שאלה נוספת, עליה יש להשיב למען שלמות התמונה (ולנושא יש נפקות מעשית בתיק 1538/04 ומשכך נדרשת התייחסות לכך) היא מתי מתחילה (לראשונה) תקופת ההתיישנות של מח"ק. המדינה לא התייחסה לכך ואתייחס לנושא בקצרה.

63. לשונו של סעיף 10 לחסד"פ לכאורה ברורה ותחילת מניין תקופת ההתיישנות היא ביום בו פסק הדין הפך חלוט. עם זאת, בפרשת עיסא ראה בית המשפט העליון לקבוע מועד שונה בעניין מאסר על תנאי וזאת לאור ייחודו של עונש זה וההבדלים הקיימים בינו לבין עונשים אחרים בזיקה לתכליות דיני ההתיישנות עונשים. לאור כך, נקבע כי תחילת ההתיישנות מאסר על תנאי היא ביום בו החלה תקופת התנאי "זאת, מאחר שהחל ממועד זה, התנהגות העבריין עומדת למבחן והרשויות יכולות לפתוח בהליך פלילי נגדו - דבר אשר אינו מתקיים לפני תחילת תקופת התנאי" (עניין עיסא, פסקה 41).

64. הדמיון שבין מאסר מותנה למח"ק (כפי שפורט לעיל בסעיף 55), מצדיק לדעתי קביעה דומה לעניין מועד תחילת תקופת ההתיישנות. טרם שניתן לממש את המח"ק, אין מקום לדבר על דרבון הרשויות לפעולה מהירה ואין גם לראות בחלוף תקופה (אף ארוכה) בה העונש לא היה בר מימוש, כמצדיק ויתור חברתי מפני מימושו. משכך, נכון לראות את תחילת תקופת ההתיישנות המח"ק מהיום בו ניתן היה לפעול למימושו ולא מהיום בו פסק הדין הפך חלוט. ודוק: קביעה זו אינה בהכרח מיטיבה עם הנאשם, שכן המועד בו ניתן לממש את המח"ק הוא המועד בו חלף מועד תשלום הקנס (או אחד התשלומים ממנו, בהתאם לקביעת בית המשפט) והנאשם לא שילמו. לא אחת, מדובר יהיה במועד מאוחר יותר מהמועד בו גזר הדין הפך חלוט ומשכך קביעה זו לרוב תדחה את תחילת מניין תקופת ההתיישנות (כאשר מועד התשלום נדחה או כאשר הקנס נפרס לתשלומים רבים). ואולם, כפי שנקבע בפרשת עיסא ביחס למאסר מותנה, גם בענייננו, מסקנה זו סבירה יותר מאחרת ומגשימה באופן מיטיבי את תכלית דיני ההתיישנות עונשים ותכליתו של העונש הרלוונטי (בענייננו מח"ק) ומשכך, היא הפרשנות הראויה.

65. אני מודע לכך שמסקנתי מביאה למצב בו תקופת התיישנות הקנס והמח"ק אינה מתחילה באותו מועד, אלא במועדים שונים (שכן תחילת התיישנות הקנס היא ביום בו הפך גזר הדין חלוט). תוצאה זו (כשלעצמה) אינה מצדיקה קביעה שונה ביחס לתחילת התיישנות המח"ק, שכן ממילא נכון להבחין בין שני רכיבים אלו כאשר הדבר מתחייב מבחינה מהותית, כפי שראינו לעיל. ביחס למועד תחילת תקופת התיישנות ישנו הבדל מהותי בין סוגי העונשים, המצדיק הבחנה ביניהם. אציין עוד כי ממילא אפשרי שהמח"ק יוטל תקופה ארוכה לאחר שקנס הפך חלוט, וזאת בהתאם להסדר הקבוע בסעיף 129א' לחסד"פ, המאפשר הטלת מח"ק בצו מיוחד שלא במסגרת גזר הדין בו הוטל הקנס. במצב זה ברי שמדובר יהיה בתקופות התיישנות המתחילות במועדים שונים, אף אם תחילת התיישנות המח"ק תחשב מהיום בו הפך עונש זה חלוט.

66. סיכומי של דבר: לדעתי יש לקבוע שתחילת תקופת התיישנות המח"ק היא ביום בו ניתן לראשונה להורות על מימוש, היינו לאחר שחלף המועד לתשלום הקנס (או חלקו במידה וכך נקבע) והוא לא שולם.

מן הכלל אל הפרט

67. אבדוק כעת את תקופות ההתיישנות בכל אחד מהתיקים שבפני:

תיק 3590/01 - גזר הדין ניתן ביום 4.6.02 ונקבע בו שהקנס ישולם בתשלומים החל מיום 1.7.02. הקנס לא שולם כלל, ומכאן שתקופת ההתיישנות של המח"ק מתחילה ביום 2.7.02 והיא מסתיימת לאחר 10 שנים - ביום 2.7.12. (הערה: לאור כך שבית המשפט לא קבע שאי תשלום אחד התשלומים במועדו יעמיד את כל יתרת הסכום לפירעון מיד, אזי בכל חודש ניתן היה לאסור את הנאשם רק בשל החלק היחסי מהסכום שלא שולם (סעיף 66(ב) לחוק העונשין) ולכן מדובר ב-25 ימי מאסר שניתן היה להפעיל בכל חודש החל מיום 2.7.02, למשך עשרה חודשים (עד 2.5.03) ואולם לפרט זה אין חשיבות מעשית בענייננו לאור מועד הפעולות שבוצעו בתיק כפי שיובהר להלן).

ביום 9.12.13 הוגשה לראשונה בקשה לחתימה על פקודת מאסר. משכך, חלפה כבר במועד זה תקופה העולה על עשר שנים מהיום בו ניתן היה להורות על מימוש המח"ק (במלואו) והוא אפוא התיישן כבר אז. גם בעובדה שביום 22.10.13 נשלחה הודעה טרם הפעלת פקודת מאסר, אין לשנות מסקנה זו שכן גם במועד זה המח"ק כבר התיישן במלואו.

לא התעלמתי מכך שביום 18.9.14 נחתמה פקודת מאסר (לאחר שטענות הנאשם להתיישנות הקנס נדחו) אך מובן שהחתימה על פקודת המאסר במקרה זה אינה פעולה מאפסת, שכן היא נחתמה לאחר שהמח"ק התיישן, כך שאין בכוחה "להחיותו".

לאור כך, הבקשה לחתום (שוב) על פקודת המאסר המונחת בפני בתיק זה, נדחית בשל התיישנות עונש המח"ק. כאמור, הקנס עצמו טרם התיישן.

תיק 1538/04 - גזר הדין ניתן ביום 8.12.04 ונקבע בו שהקנס ישולם בשני תשלומים מיום 8.1.05 ומשכך זהו המועד בו מתחילה תקופת התיישנות המח"ק. בגזר הדין נקבע שאם לא ישולם אחד התשלומים, תעמוד מלוא היתרה לפירעון מידי ומשכך מלוא המח"ק היה ניתן להפעלה מיום 9.1.05 והוא מתיישן אפוא ביום 9.1.15.

לנאשם נשלחה ביום 5.2.15 הודעה טרם הפעלת פקודת מאסר (אשר התקבלה ביום 2.3.15) ומשכך פעולה זו בוצעה לאחר חלוף תקופת ההתיישנות. גם בתיק זה נחתמה בעבר פקודת מאסר (ביום 31.5.15) אשר לא מומשה עד היום, אך במועד זה התיישן כבר המח"ק כך שלא היה בחתימה זו "להחיותו".

לאור כך, הבקשה לחתום (שוב) על פקודת המאסר המונחת בפני בתיק זה, נדחית בשל התיישנות עונש המח"ק. כאמור, הקנס עצמו טרם התיישן.

תיק 1400/01 - גזר הדין ניתן ביום 7.3.01 ונקבע בו שהקנס ישולם בשני תשלומים מיום 7.4.01 ומשכך זהו המועד בו מתחילה תקופת התיישנות המח"ק. בגזר הדין לא נקבע שאם לא ישולם אחד התשלומים תעמוד מלוא היתרה לפירעון מיד ומשכך ביום 7.4.01 ניתן היה להפעיל מחצית מהמח"ק ואת מלואו ביום 7.5.01.

בתיק זה נחתמה פקודת מאסר (שהיא פעולה מאפסת) כבר ביום 25.6.01 ואולם, עונש זה לא בוצע בפועל מעולם (ולא הוצגו פעולות מאפסות לאחר מכן), כך שהמח"ק התיישן בחלוף 10 שנים מיום זה, היינו ביום 25.6.11. לאור כך אין צורך לדון בהשלכת צו הכינוס, שהוצא מאוחר יותר, על תקופת ההתיישנות.

הבקשה לחתום (שוב) על פקודת מאסר נדחית אפוא בשל התיישנות. גם בתיק זה אדגיש שהקנס עצמו טרם התיישן.

תיק 1021/07 - גזר הדין ניתן ביום 16.3.08 והנאשם חויב לשלם הקנס ב-16 תשלומים מיום 22.6.08. בגזר הדין נקבע שאם לא ישולם אחד התשלומים במועדו, תעמוד מלוא היתרה לפירעון מידי. משכך, ניתן היה להפעיל את המח"ק במלואו ביום 23.6.08 והוא מתיישן לכן ביום 23.6.18.

הבקשה לחתום על פקודת מאסר הוגשה ביום 31.1.19 היינו אחר חלוף תקופה בת 10 שנים. עם זאת, ביום 29.3.18 נשלחה לנאשם הודעה בטרם הפעלת פקודת המאסר (על פי הלכת גוסקוב). פעולה זו בוצעה אמנם בתוך תקופת ההתיישנות ואולם הפעולה הבאה (הגשת הבקשה לחתימה על פקודת מאסר) בוצעה לאחר 10 חודשים. מדובר בתקופה ארוכה, במיוחד לאור סמיכות מועד ההודעה לסיום תקופת ההתיישנות. כאמור, נטל ההוכחה בעניין זה להוכיח את סבירות הפעולות מוטל על המאשימה והיא לא הסבירה מדוע נדרשו 10 חודשים להגשת הבקשה לחתום על פקודת מאסר, כאשר הגשתה בפועל הייתה לאחר חלוף תקופת ההתיישנות. אציין כי מטיעון המדינה לא עולה שהנאשם הגיש במהלך תקופה זו בקשה לדחיית מועד תשלום הקנס או בקשה אחרת הקשורה למח"ק. משכך, אין לראות לדעתי במשלוח ההודעה כמאפסת את תקופת ההתיישנות.

הבקשה לחתום על פקודת מאסר נדחית אפוא בשל התיישנות. גם בתיק זה אדגיש שהקנס עצמו טרם התיישן.

68. לאור כל האמור לעיל, הבקשות בכל ארבעת התיקים שבכותרת נדחות בשל התיישנות עונש המאסר חלף קנס.

המזכירות תמציא ההחלטה למאשימה (פמ"ח (אזרחי)), למרכז לגביית קנסות, אגרות והוצאות ולנאשמים בכל התיקים שבכותרת.

ניתנה היום, ט"ז חשוון תש"פ, 14 נובמבר 2019, בהעדר הצדדים.